

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ДУБНЯК КАТЕРИНА АНДРІЇВНА

УДК 007: 304: 659.3

**СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИЙ ВИМІР ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ
ДЕРЖАВИ**

Спеціальність 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з соціальних комунікацій

КИЇВ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальних комунікацій Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка МОН України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент,
Корнєєв Віталій Михайлович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, заступник директора з навчально-виховної роботи.

Офіційні опоненти: доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
Кузнєцова Тетяна Василівна,
Національний університет “Одеська юридична академія”, факультет журналістики, декан факультету журналістики.

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
Синоруб Галина Петрівна,
Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка, факультет філології та журналістики доцент кафедри журналістики.

Захист відбудеться 24 жовтня 2016 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.34 в залі вченої ради Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 04119, м. Київ, вул. Мельникова, 36/1.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, к.12.

Автореферат розіслано 22 вересня 2016 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
к.т.н., с.н.с.

Т.В. Скотникова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В контексті інтенсивного впровадження сучасних інформаційних технологій, насамперед, широкого використання відкритих інформаційно-телекомунікаційних систем різними суб'єктами (держави, міжнародні організації, фізичні та юридичні особи), суттєво зросла загроза втрати контролю держав над своїм інформаційним полем та суспільною свідомістю громадян. Зазначена проблема постає в першу чергу віднесення Інтернету до міжнародної території, тобто простору, на яку не поширюється суверенітет жодної з держав. Потреба залучення громадськості на свій бік в умовах миттєвого поширення інформації та дезінформації, використання різними суб'єктами низки методик маніпуляції, методик впливу на формування громадської думки та суспільної свідомості, стала особливо важливою в контексті забезпечення державами інформаційної безпеки. Пріоритетного значення набуває, зокрема, забезпечення чіткості та системності в реалізації державної політики у галузі підтримки і розвитку інформаційного простору, вдосконалення національної інформаційної інфраструктури, організації та забезпечення міжнародного інформаційного обміну й інтеграції інформаційного простору окремих держав (не в останню чергу й України) у світовий інформаційний простір, реалізації принципу рівноправності у взаємодії з іншими державами в інформаційній сфері.

Дослідження природи, сутності та особливостей інформації та інформаційного простору в його соціокомунікаційному вимірі, а також місця і ролі комунікаційних складових системи суспільних відносин, набувають критично важливого значення у зв'язку з виникненням загрози дедалі більшого використання інформаційного простору для задоволення приватних інтересів, створення вигідного для окремих груп людей інформаційного середовища, а також протиправного використання інформаційного простору. Необхідно врахувати, що завдяки створенню інформаційних приводів, імперативів та особливостей подачі інформації, сьогодні як ніколи моделюється суспільна свідомість та, як наслідок, суспільна поведінка.

Актуальність дослідження посилюється важливістю задекларованого Україною курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію, а як відомо, Європа сьогодні продовжує активно розбудовувати інформаційне суспільство. Відповідно, гостро постала проблема ефективного забезпечення інформаційної безпеки молодій державі. Крім того, Україна сьогодні протистоїть агресії з боку сусідньої держави, в якій інформація є могутньою зброєю в арсеналі противника. У цьому зв'язку, ефективна та продуктивна координація дій відповідних центральних та регіональних органів виконавчої влади щодо забезпечення національних інтересів нашої держави з протидії реальним та потенційним викликам і загрозам в інформаційній сфері на сьогодні набуває особливого значення.

Різні аспекти теми дисертаційного дослідження були розглянуті в роботах таких вітчизняних та іноземних вчених у сфері інформації, інформаційно-комунікаційних технологій, а також їх впливу на суспільство

(Ш. Айенгара, Д. Белла, З. Бжезинського, Дж. Донахью, С. Кара-Мурзи, Х. Кепплінгера, Д. Кіндера, Г. Лассвелла, Н. Лумана, Є. Макаренко, М. Маклюєна, Д. МакКвейла, Дж. Мілля, Дж. Мільтона, К. Олієна, Ф. Тіченора, Г. Хабермаса, М. Хоркхаймера), дослідників масової і соціальної комунікацій та інформаційного простору (В. Васютіна, В. Гаоптія, В.Городяненко, Л. Городяненко, О. Гриценка, В. Горбуліна, М. Згуровського, Т. Затонацької, В. Іванова, Г. Кривошії, В. Набруско, І. Надольного, Ю. Перфільєва, В. Різуна, О. Старіша, А. Чічановського, І. Цикунова, Н. Шершньової, В. Шкляра), вчених новітнього напрямку - міжнародне інформаційне право (І. Арістової, А. Пазюка, Г. Віленського), а також інформаційної безпеки (Л. Євдоченка, Б. Кормича, Б. Кузьменка, А. Логінова, О. Носенка, Т. Робінсона, Дж. Франкла, О. Чайковської) та інших.

Нормативну основу дослідження становлять національне законодавство України та зарубіжних країн. Особливе місце в дослідженні посідає розгляд доктрин та стратегій інформаційної безпеки низки держав – Канади, США, Японії, Російської Федерації, Естонії, Угорщини, Німеччини, а також України.

Зазначені вище фактори зумовлюють актуальність теми дослідження, а також її важливість як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась в рамках НДР №11БФ045-01 «Український медійний контент у соціальному вимірі» Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мета і завдання дослідження - виявити соціокомунікаційні чинники інформаційної безпеки держави в умовах прогресивного розвитку інформаційних і комунікаційних технологій.

Реалізація поставленої мети, зумовлена необхідністю поставлених завдань:

- узагальнити підходи до визначення місця й ролі інформації в соціальному управлінні;
- виявити роль засобів масової інформації та комунікації в становленні поведінкових реакцій соціуму;
- дати соціокомунікаційну характеристику загрозам національним інтересам в інформаційній сфері;
- кваліфікувати особливості соціокомунікаційного виміру структурних та функціональних параметрів сучасного інформаційного простору та запропонувати соціокомунікаційну модель інформаційної безпеки;
- виокремити критерії забезпечення державами національної і громадської безпеки в інформаційному просторі на рівні стратегій (доктрин) інформаційної безпеки з врахуванням соціокомунікаційного виміру на основі аналізу стратегій інформаційної безпеки зарубіжних країн;
- запропонувати соціокомунікаційну модель інформаційної безпеки у структурі національної безпеки України.

Об'єкт дослідження - соціокомунікаційний вимір інформаційного простору, який виступає чинником управління суспільством в контексті забезпечення інформаційної безпеки держави.

Предмет дослідження - доктрини та стратегії інформаційної безпеки держав, національне законодавство України в галузі захисту інформації та забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері, а також вчення про соціальну комунікацію.

Методи дослідження. Мета й завдання дослідження обумовили теоретико-методологічні засади цієї роботи. *Історичний метод* використовувався при аналізі поняття «інформація», «інформаційне суспільство», «комунікація», а також при дослідженні особливостей становлення інформаційного суспільства та комунікаційних технологій. За допомогою методу *порівняльного аналізу* вдалось дослідити відмінні риси у врегулюванні та забезпеченні інформаційної безпеки різних державами, зокрема, США, Канадою, Німеччиною, Естонією, Японією та Україною. Крім того, він надав можливість проаналізувати особливості впливу різних способів маніпуляції на становлення та поведінку соціуму. *Діалектичний метод* дозволив всебічно дослідити проблеми інформаційної безпеки держави як невід'ємної складової національної безпеки держави і дійти висновку, що соціокомунікативна складова в ній набуває дедалі більшого значення і є прямо пропорційною розвитку інформаційних і комунікаційних технологій. Автор використав *метод індукції* при виокремленні критеріїв ілюстрації забезпечення державами національної і громадської безпеки в інформаційному просторі на рівні стратегій (доктрин) інформаційної безпеки з врахуванням соціокомунікаційного аспекту на основі розгляду окремих стратегій інформаційної безпеки, досвіду держав у цій сфері, а також доктринальних напрацювань.

Метод екстраполяції став у нагоді при з'ясуванні, що управління соціальними системами – окремими індивідами та суспільствами в цілому здійснюється завдяки управлінню інформаційним ресурсом з метою задоволення інтересів суб'єкта, який здійснює таке управління, та перенесення відповідних висновків на сферу політики та міждержавних відносин.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному дослідженні соціокомунікаційного аспекту управління інформаційним простором в забезпеченні інформаційної безпеки держави.

Наукову новизну дослідження конкретизовано в таких положеннях:

уперше:

- виокремлено критерії задіяння державами національної і громадської безпеки в інформаційному просторі на рівні стратегій (доктрин) інформаційної безпеки з врахуванням соціокомунікаційного аспекту;

- сформовано соціальнокомунікаційну модель інформаційної безпеки у структурі національної безпеки України;

- на основі порівняння стратегій інформаційної безпеки низки держав, виокремлено критерії задіяння соціокомунікаційного виміру при розробці стратегій інформаційної безпеки держави в цілому;

удосконалено:

- класифікацію ролі засобів масової інформації у процесах формування національної свідомості та охарактеризовано інструменти впливу ЗМІ на створення у суспільстві відповідної системи світоглядно-ціннісних орієнтацій;

- підходи до використання ЗМІ в політичних цілях для легітимізація владних дій, створення сприятливої громадської думки;

отримало подальший розвиток:

- дослідження місця й ролі інформації в соціальному управлінні та зв'язку між постійним зростанням обсягів інформації, її впливу на якісний розвиток суспільства і обумовлення поступового переходу суспільства на вищий щабель розвитку, що супроводжується певними викликами для безпеки в більш загальному контексті;

- вчення про формування стратегії і тактики інформаційної безпеки держав з точки зору попередження негативних наслідків інформаційно-технологічної революції з відповідним зваженням та всебічним врахуванням таких супутніх особливостей цього процесу як вільний доступ до інформаційних систем; розмивання традиційних кордонів; можливість контролювати сприйняття.

Практичне значення одержаних результатів. Наукові положення і висновки сприятимуть подальшому розвитку вчення про соціальні комунікації, інформаційну безпеку, а також можуть бути використані при глибшому вивченні актуальних проблем на напрямку національного забезпечення інформаційної безпеки, зокрема, в рамках докторальних досліджень, при написанні монографій та інших наукових робіт.

Матеріали дисертації та сформульовані в ній висновки можуть бути використані в навчальному процесі при підготовці посібників, підручників, методичних матеріалів, курсів лекцій, викладанні нормативного курсу «Соціальні комунікації», при підготовці пропозицій владним структурам, зокрема, в світлі роботи над доктриною інформаційної безпеки України, та іншим зацікавленим інстанціям для використання в законотворчій діяльності.

З урахуванням того, що в дисертації частково проаналізовані особливості та роль засобів масової інформації в маніпулюванні суспільною думкою, результати дослідження можуть бути корисними в практичній площині роботи зі ЗМІ, а також для самих представників цієї індустрії.

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертаційному дослідженні, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертаційного дослідження було обговорено та представлено на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: «Сучасні виклики для соціально значущої медіа діяльності» (Київ, 2015 р.); «Стандарти журналістики та професійної освіти в період суспільних трансформацій»

(Львів, 2015 р.); Міжнародна наукова конференція «Інформація, комунікація, суспільство 2015» (Львів, 2015); «Actual problems of science and education» (Будапешт, 2016 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображені в 5 одноосібних статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях, зокрема, одній опублікованій за кордоном, та в тезах доповіді на науковій конференції.

Структура дисертаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатку у вигляді таблиці. Загальний обсяг дисертації становить 205 сторінок, список використаних джерел викладений на 22 сторінках, який нараховує 200 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір та актуальність наукової теми, висвітлено стан розробленості теми, визначено мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи наукового дослідження, окреслено зв'язок теми з науковими програмами, планами і темами, розкрито наукову новизну, практичну цінність роботи, викладено дані про апробацію результатів наукового дослідження.

У першому розділі **«Соціокомунікаційні функції інформації в управлінні суспільством»**, який складається з трьох підрозділів, здійснено історичний огляд і виявлено основні етапи становлення інформації та ІКТ як інструментів для ефективної акумуляції і поширення знань та вирішення найважливіших завдань з управління суспільством в межах держави та у світі.

У *підрозділі 1.1. «Місце і роль інформації в соціальному управлінні»* розкрито поняття і статус інформації в сучасному суспільстві, який безсумнівно вважається чи не найважливішим ресурсом, що забезпечує життєздатність держав та світового співтовариства, визначає рівень прогресу суспільства та відіграє роль сполучної ланки, що з'єднує покоління між собою (зазначено, що одна з властивостей інформації - трансісторичність).

Інформаційний чинник в останні роки став рушієм революційних змін. Зараз увесь світ «підключений» до єдиної інформаційної системи (своєрідної мережі), яка, фактично, працює в режимі реального часу. Інформаційна взаємодія різних груп суспільств сьогодні перетворилась на найважливішу форму соціальної взаємодії, від особливостей, характеру та спрямованості якої залежить стан справ у державах і навіть їх взаємовідносини.

У *підрозділі 1.2. «Динаміка комунікаційних складових системи суспільних відносин»* наголошено, що в соціальному середовищі постійно створюються, затверджуються і трансформуються високі технології, які проєктуються на структури соціальних цінностей. Фактично, такі технології формують стратегію розвитку цивілізації з її культурною та духовною сферами. В розділі доводиться, що поняття інформації нерозривно пов'язане

з феноменом комунікації. Комунікація сприяє розвитку людини; рівень комунікації є прямо пропорційним рівню соціалізації людини. Відповідно, виділяється масова комунікація як систематичне та одночасне поширення однотипних повідомлень у великих аудиторіях з метою інформування та здійснення ідеологічного, політичного, економічного, психологічного, організаційного впливу на думки, оцінки і поведінки людей та як вид соціально-культурної діяльності, що відбувається у формі взаємного об'єднання інтелектуальної і емоційної дії, спрямованої на духовний і професійний зв'язки групи людей.

Особливого значення на сьогодні набуває здатність ЗМК впливати на суспільну свідомість. Мережева комунікація стає дедалі важливішою частиною життя людей. Віртуальне спілкування, обмін думками, генерування та поширення різного роду інформації поступово витісняє «живе» спілкування. Усвідомлюючи можливості ЗМК, варто говорити про необхідність та бажання управління таким важливим ресурсом, оскільки завдяки такому управлінню можна впливати на соціальні групи для задоволення інтересів суб'єкта, який здійснює таке управління. Найбільш відчутний такий взаємозв'язок у контексті взаємодії ЗМІ та політичних еліт, особливо під час передвиборчих кампаній.

У підрозділі 1.3. «Роль засобів масової інформації та комунікації в становленні та поведінці соціуму» висунуто гіпотезу, що в ЗМІ демократичних суспільств використовуються технології маніпуляції різних впливових (як правило, політичних) груп, в той час як для тоталітарних режимів характерно здійснювати «монополію на плив». Розглянуто поняття «громадська думка», яка відображає стан суспільної свідомості, що включає в себе явне або приховане ставлення різних соціальних груп до подій, фактів або процесів соціального буття, в тому числі політичної діяльності, та фіксує сприйняття дійсності через призму масової свідомості, у якій віддзеркалюються як спільні, так і протилежні інтереси класів, національних, професійних, духовних та інших груп. Доведено, що за допомогою комунікацій і поширення цілеспрямованої інформаційних меседжів можливо реалізувати будь-яку ідею.

Розвиток ЗМІ спричинив зміни в суспільній психології та способах мислення людей. Вплив ЗМІ на громадськість зумовлюється такими функціональними завданнями як донесення інформації про подію та зміна реальності й управління нею, зміна громадської думки.

Другий розділ **«Комунікаційні моделі відображення інформаційної безпеки в дискурсі сучасних інформаційних систем»** поділено на три підрозділи, в яких розкриваються теоретичні питання та практичні аспекти функціонування інформаційного простору, інформаційної безпеки, маркерів інформаційної безпеки, а також соціальної комунікації.

У підрозділі 2.1. «Структурні та функціональні параметри інформаційного простору: соціальнокомунікаційний аспект» розкрито поняття «інформаційний простір» та «інформаційна інфраструктура». Встановлено відсутність уніфікованого підходу до визначення згаданих

понять. Інформаційна сфера є рушієм розвитку постіндустріального суспільства та активно впливає на стан економічної, політичної, оборонної та інших складових національної безпеки. Інформаційний простір держави залежить від інформаційної політики мас-медіа, які можуть перетворитися у могутню зброю – засоби інформаційного тиску та політичного тиску на громадську свідомість, однак, вплив соціальних комунікацій є дедалі відчутнішим. Інформаційний простір суспільства характеризується унікальними суб'єктами і співтовариствами, що не мають прямих аналогів в інших просторах, серед яких можна назвати віртуальне співтовариство, мережеву організацію, віртуальне підприємство. Завдяки відсутності меж у своїй віртуальності інформаційний простір можна вважати інтеграційним механізмом організаційних структур у планетарному масштабі. Ефективний інформаційний простір держави створюється та розвивається виключно на базі якісної державної соціально-комунікаційної політики, що спрямовує до побудови інформаційного суспільства.

Інформаційна інфраструктура суспільства - середовище, яке забезпечує можливість збору, передачі, зберігання, обробки і розповсюдження інформації та відноситься до складу технологічних та організаційних компонентів інформаційного простору. Інформаційні та телекомунікаційні системи та мережі зв'язку як складові інформаційної інфраструктури у поєднанні з соціальними чинниками надають широкі можливості для маніпулювання свідомістю людини, групи людей, суспільства, формування суспільних цінностей та впливу на масову свідомість у світовому масштабі. ЗМІ відіграють, фактично, ключову роль у впливі на громадську думку. Однак, дедалі ширше для посилення контролю за інформацією з метою управління громадською думкою залучаються соціальні мережі. Так, соціальні мережі (в дипломатії навіть набув відповідного поширення термін твітер-дипломатія) – це платформа для спілкування між абсолютними різними індивідуумами, представниками різних груп населення для впливу та втілення певних змін в суспільстві й навіть державі (актуальний приклад – координація дій активістів як рушія суспільних перетворень в певних країнах через соціальні мережі).

У підрозділі 2.2. «*Форми відображення маркерів інформаційної безпеки в медіасередовищі*» розглядаються виклики, породжені використанням інформації, та впливу інформації на різних суб'єктів. Загрози інформаційним ресурсам можна розглядати як випадки природного, технічного або антропогенного характеру, що можуть спричинити небажаний вплив на інформаційну систему. Представлена ЗМІ інформація піддається модифікації на шляху до сприйняття аудиторією, що впливає на сприйняття картини світу громадськістю. Афективність інформаційного простору, спричинена тим, що переважна більшість присутніх у ньому аудіовізуальних меседжів (образів) мають не інформаційне, а емоційне навантаження, і апелюють передусім до емоцій реципієнтів інформації. Афективність, відповідно, є одним з основних маркерів в арсеналі медіа для реалізації завдань впливу. Таким чином, фахівці, які створюють медіатексти, свідомо апелюють до образного

мислення людей, дезактивуючи разом із цим раціональне (критичне) мислення. Маркери різного змісту, втілені у формі меседжів активують різні емоції людини і стають невід'ємною складовою соціального середовища, а також проникають у масову свідомість. Тому військові конфлікти, міжетнічна ворожнеча, тероризм, екстремізм, «чужинні» стандарти тощо – це найбільш контрольовані і регламентовані державною владою, а також громадськістю, теми. З метою уникнення негативних наслідків від «втручань» медіа та інших соціальних комунікацій у свідомість, потрібно досліджувати всі види інформації, забезпечувати її захист, протидіяти пропаганді і моніторити інформаційний простір.

У підрозділі 2.3. «Соціальнокомунікаційні форми регулювання інформаційного простору» встановлюється, що термін «соціальна комунікація» використовується для позначення всіх типів передачі змісту між відправником та одержувачем, з використанням технології й за допомогою агентів. Через велику кількість важливих аспектів та складності структури необхідно комплексно підходити до визначення в аспекті дослідження. У центрі інформаційного простору стоїть суб'єкт, який, у процесі своєї діяльності, створює, накопичує, передає і зберігає інформацію. Таким суб'єктом може бути людина, соціальна група, державний орган - всі, хто використовують можливості сучасних ІКТ. Технологія залучення «лідерів думок» полягає в тому, що особи, яким довіряє суспільство, висловлюють свою думку з приводу значущих питань. Лідери думок пропускають через свою свідомість почуте, побачене й прочитане і в своїй інтерпретації транслюють таку інформацію «рідній» громаді. Інколи лідери думок мають більший вплив на членів суспільства, ніж ЗМК.

Третій розділ «**Інформаційна безпека як складова національної безпеки держави**» складається з трьох підрозділів і розкриває сутність інформаційної безпеки держави та важливість її забезпечення в контексті національної безпеки, крім того запропоновано соціокомунікаційну модель інформаційної безпеки, а також виокремлено критерії забезпечення державами національної і громадської безпеки в інформаційному просторі на рівні стратегій (доктрин) інформаційної безпеки з врахуванням соціокомунікаційного аспекту.

У підрозділі 3.1. «Соціальнокомунікаційний зріз загроз національним інтересам у інформаційній сфері» досліджуються виклики національній безпеці держав у сучасному світі, породжені ІТ, та розглядаються особливості використання державами таких технологій. Виокремлюється поняття «кібертероризму» як одного з методів або елементів терористичного акту. Відтепер, за допомогою інформаційних повідомлень можна впливати на стан розвитку економіки країни. За допомогою ІТ держави досягають своїх політичних цілей. В якості найбільш складного і небезпечного виклику для інформаційної безпеки держав, наводиться і розкривається поняття «інформаційної війни». На сьогоднішній день відсутнє універсальне поняття «інформаційної війни». Значне місце серед тенденцій сучасного силового протистояння належить геополітичному інформаційному протистоянню.

Окрема увага приділяється соціокомунікаційному зрізу окреслених загроз. При визначенні соціальної природи інформаційної безпеки встановлено, що сучасні соціальні комунікації виражаються мережевим характером та мережевим принципом організації суспільства при вивченні соціальної природи інформаційної безпеки. Завдяки мережевому підходу з'являється можливість організації різних соціальних інформаційних процесів, їх аналізу та диференціації на предмет небезпек. Сьогодні простежується відхід від пропагандистської комунікації, для якого властиве домінування і жорсткий контроль над інформацією і одержувачем (адресатом) зі сторони влади або іншого контролюючого суб'єкта.

У підрозділі 3.2. «*Організація, методи і засоби захисту національного інформаційного простору та інформаційного суверенітету*» досліджується поняття «інформаційний суверенітет» в розрізі загроз інформаційному простору, методів і способів його захисту, а також аналізуються стратегії і доктрини інформаційної безпеки низки країн. В якості прикладу організації та способів захисту національного простору держави, розглянуто Україну. Одним із наслідків протидії агресії Російської Федерації, важливим компонентом якої є інформаційна війна, в Україні стало створення Міністерства інформаційної політики. В своїй роботі воно враховує соціокомунікаційний аспект такої протидії. В результаті розгляду особливостей стратегій інформаційної безпеки та практики таких держав як США, Канади, Фінляндії, Естонії, ФРН, Великої Британії, РФ, Японії, Австралії та України запропоновано специфічні соціокомунікаційні критерії інформаційної безпеки держави.

У підрозділі 3.3. «*Соціокомунікаційна модель інформаційної безпеки у структурі національної безпеки України*» на основі загальних рис, властивих державам, з врахуванням економічного розвитку, культурного, соціального, релігійного та інших суспільних «фонів», як складових будь-якої держави, а також ґрунтуючись на різних моделях соціальних комунікацій, запропоновано концептуальну модель соціокомунікаційного впливу на інформаційну безпеку держави. Доведено, що модель набуває особливої актуальності в соціально-політичній комунікації, де має значення освіченість комунікантів, активність в загальносоціальному контексті, і свого роду «прогресивність» в контексті володіння і користування сучасними комунікаційними технологіями (соціальні мережі в першу чергу). В контексті забезпечення соціокомунікаційної моделі інформаційної безпеки у структурі національної безпеки України, розглядається проблема протидії роботі з впливу на морально-психологічний потенціал супротивника (наприклад, російські медіа відтворюють відеосюжети про українських військових чи владу у відредагованому вигляді, з відривом від контексту, що напряду створює потенційну загрозу інформаційній безпеці України в цілому та національній безпеці зокрема). Окреслено низку заходів для забезпечення інформаційної безпеки як складової національної безпеки України, а також висловлені пропозиції для вдосконалення національного плану дій розвитку інформаційної сфери.

ВИСНОВКИ

1. На сьогоднішній день інформація є чи не найважливішим ресурсом, який забезпечує життєдіяльність держав та міжнародного співтовариства. В сучасному суспільстві інформація стає реальним чинником соціальної поведінки. Фактично, успішний розвиток світової спільноти на чолі з суверенними державами та міжнародними організаціями, які стали на шлях постіндустріального розвитку інформаційного суспільства, всебічно залежить від інформаційного впливу.

Інформація стала запорукою докорінних змін в суспільстві. Зараз увесь світ «під'єднаний» до єдиної інформаційної системи, яка працює в режимі реального часу і не має єдиного центра управління.

2. Інформаційна взаємодія різних груп суспільства сьогодні перетворилась на найважливішу форму соціальної взаємодії, від особливостей, характеру та спрямованості якої залежить стан справ держав і навіть їх взаємовідносини. У соціальному середовищі постійно створюються, розвиваються і трансформуються високі технології, які проектується на структури соціальних цінностей. Такі технології формують стратегію розвитку цивілізації з її культурною та духовною сферами. Людство поступово увійшло в епоху розвитку інформаційного суспільства і отримало, таким чином, могутній інструмент для об'єднання зусиль для продукування нових знань, вирішення різних глобальних проблем, сприяння економічному зростанню і підвищенню життєвого рівня населення.

3. Розвиток ЗМІ спричинив зміни в суспільній психології та способах мислення людей. Вплив ЗМІ на громадськість зумовлюється такими функціональними завданнями як донесення інформації про подію, зміна реальності й управління нею, вплив на громадську думку. З цією метою на практиці використовується такий спосіб соціального управління як маніпуляція (з метою змусити більшість (або меншість) брати участь (або не брати участь) в укоріненні певної практики), що створює загрози в інформаційній сфері держав. Маніпуляція є одним з основних засобів соціального контролю та базується, насамперед, на використанні інформаційної інфраструктури і методів генерування і моделювання ідей та здатності ЗМК впливати на суспільну свідомість. Враховуючи можливості засобів масової комунікації впливати на підсвідомість і свідомість, відповідно, варто говорити про необхідність та бажання регулювати цей важливий ресурс, оскільки завдяки управлінню цим ресурсом здійснюється управління соціальними інститутами – окремими індивідами та суспільствами в цілому для реалізації окремих інтересів суб'єкта (або групи суб'єктів), який здійснює таке управління.

4 Сьогодні в контексті забезпечення національної безпеки держави, особливе місце відводиться саме інформаційній її складовій. Остання полягає у ефективному контролі та регулюванні національного інформаційного простору. Стрімкий розвиток ІКТ та відсутність фактичних міждержавних

«кордонів» в Інтернеті, ускладнює можливість державам забезпечити власну інформаційну безпеку та не в останню чергу її соціокомунікаційну складову. Доведено, що соціальні мережі (наприклад, твітер-дипломатія) як платформа для спілкування абсолютно різних суб'єктів, здатна впливати на суспільство, спричиняти певні зміни в ньому (актуальний приклад – координація дій активістів як рушія суспільних перетворень в певних країнах через соціальні мережі). Отже, не викликає сумнівів і твердження, що за допомогою комунікацій і цілеспрямованої систематизованої інформації, в суспільстві можна реалізувати будь-яку ідею і навіть змінити сприйняття навколишнього середовища, загальноприйнятих людських цінностей, і навіть світу в цілому.

Враховуючи соціокомунікаційний чинник на інформаційну безпеку, визначено такі ключові елементи соціокомунікаційної моделі інформаційної безпеки: 1) суб'єкти/учасники комунікативного процесу (це можуть бути представники громадянського суспільства; ЗМК; професійні медіа-групи; медіа-персони; держава); 2) контекст комунікації варіюється (в рамках дослідження він не набуває принципового значення, оскільки основний контекст – інформаційна безпека держави; динаміка контекстів комунікації в дії (фізичний, соціальний, психологічний і культурний); 3) повідомлення, яке передається від одного суб'єкта до іншого (комуніканти), відповідно, конвертується і передається через відповідні канали (вербальні, невербальні, паравербальні); 4) шуми (у випадку соціокомунікаційного виміру в контексті безпеки держави, шум полягає у впливі на сприйняття та розуміння повідомлень, що генеруються внутрішніми та зовнішніми суб'єктами, які, як правило, є загрозою для безпеки держави), при цьому, в процесі комунікації, враховуються і «соціокультурні фільтри»; 5) значення комунікації буде подвійним, адже первинне завдання, поставлене комунікантом, видозмінюється на етапі впливу шумів і тому, поведінка адресата може змінюватись; на етапі зворотного зв'язку мовець враховує сигнали і шукає нову, більш ефективну тактику мовної поведінки для успішної реалізації комунікативного задуму, передаючи при цьому видозмінені повідомлення, які пройшли через фільтри, використовуючи мережеву комунікацію.

5. В результаті аналізу стратегій інформаційної безпеки Канади, США та Росії можна виокремити такі спільні риси: на законодавчому рівні забезпечується баланс інтересів особи, суспільства та держави; концепції держав у сфері національної безпеки поступово переглядаються в світлі врахування соціокомунікаційного чинника (серед прикладів останніх змін – стратегія національної безпеки РФ, де серед загроз суспільній безпеці виокремлено діяльність з використанням ІКТ, зокрема, для проведення пропаганди та згадується про необхідність удосконалення системи заходів для протидії таким загрозам); комплексний підхід – налагодження співпраці не тільки між усіма державними органами, що забезпечують безпеку державі; співпраця з науковими інститутами та науково-дослідними установами, інтеграція з міжнародними системами безпеки, участь у розробці й послідовна імплементація уніфікованих правил забезпечення інформаційної безпеки на різних міжнародних форумах, зокрема, забезпечення

інформаційної безпеки держави залежить також від ефективності публічної дипломатії, налагодження неофіційних зв'язків між державами, покращення співпраці шляхом проведення міжнародних конференцій, а також просування позитивного іміджу держави за кордоном (зокрема, чимало ресурсів на цьому напрямку виділяють США, Велика Британія та Німеччина).

Крім того, одним з найбільш поширених та актуальних способів використання інформації для створення сприятливого інформаційного середовища у соціокомунікаційному вимірі є залучення «лідерів думок». Встановлено, що «лідери думок» достатньо сильно впливають на трансформацію суспільної думки, особливо в політичному середовищі. Вони активно співпрацюють з мас-медіа, часто є впливовими фігурами у певній сфері й обізнаними з певного предмету, що робить їх авторитетами в очах громадян. Таким чином, лідери думок знаходяться на межі масової та міжособистісної комунікації.

6. В результаті аналізу різних проектів доктрин інформаційної безпеки України, перегляд якої спричинено потужною спланованою інформаційною агресією проти України, встановлено, що авторами в достатній мірі враховуються сучасні тенденції впливу соціокомунікаційного чинника на поведінкові реакції соціуму та механізми ведення інформаційних воєн. При цьому варто наголосити на необхідності удосконалення системи державного управління в інформаційній сфері; застосуванні комплексного підходу з налагодження інституційної співпраці та координації для протидії реальним викликам та загрозам в інформаційній сфері.

Протидія інформаційній агресії та цілеспрямованим кампаніям у ЗМІ проти України є одним з першочергових елементів гарантування національної безпеки України. Для забезпечення інформаційної безпеки як складової національної безпеки України, запропоновано створити необхідну інфраструктуру в інформаційній сфері та розробити всеохоплюючу концепцію інформаційної безпеки; забезпечити присутність України в світовому інформаційному просторі; попереджати інформаційні атаки з боку інших держав і витік інформації, що становить державну таємницю за допомогою діяльності відповідних органів державної влади; впроваджувати новітні технології захисту інформаційного простору України; здійснення міжнародного співробітництва з такого роду питань; вдосконалити нормативно-правову базу щодо забезпечення інформаційної безпеки, зокрема, захисту інформаційних ресурсів, протидії кібертероризму, захисту персональних даних, а також правоохоронної діяльності в інформаційній сфері. Не в останню чергу діяльність держави та ЗМІ має спрямовуватись на розширення присутності «української тематики» в міжнародному інформаційному просторі, що стало б протидією деструктивним кампаніям у міжнародному інформаційному середовищі, спрямованим проти України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Дубняк К.А. Соціальні мережі Інтернет як засіб обміну інформацією / К. А. Дубняк // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2014. - №3. – С. 122-125.

2. Дубняк К.А. Інформаційний простір: структура та функціональні параметри / К. А. Дубняк // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2015. - №4. – С. 21-25.

3. Дубняк К.А. Місце засобів масової комунікації в інформаційній політиці з формування міжнародного іміджу держави / К.А. Дубняк // Вісник Львівського університету. Серія журналістика: Зб. наук. пр. – Львів, 2014. – Вип. 39. – С. 48-53.

4. Дубняк К.А. Маркери інформаційної безпеки в медіа середовищі / К.А. Дубняк // Освіта регіону: Політологія, психологія, комунікації. Зб. наук.-метод. праць. – К. : Вид-во «Ун-т «Україна». – 2015. – №3-4. – С. 81-85.

Статті у міжнародних наукових фахових виданнях:

5. Dubnyak K.A. The role of public diplomacy in ensuring national interests in information field: example of Ukraine // Humanities and Social Sciences. – Hungary. – Vol. 2016. – Issue: 76. – P.38-41.

Матеріали наукових конференцій:

6. Дубняк К.А. До питання про безпеку інформаційного простору держави // Інформація, комунікація, суспільство матеріали міжнародної наукової конференції присвяченої проблемам у галузі соціальних комунікацій, інформаційної діяльності, консолідації інформації (Україна, м. Львів: Вид-во «Львівська політехніка». – 2015. – С. 24 – 25.

АНОТАЦІЯ**Дубняк К.А. Соціальнокомунікаційний вимір інформаційної безпеки держави. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій. – Інститут журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2016.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню соціокомунікаційного виміру інформаційної безпеки держав на тлі беззаперечного розвитку інформаційних і комунікаційних технологій. Розглянуто питання трансформації інформації і комунікації від інструментів для передачі знань до ефективних механізмів здійснення інформаційного впливу на суспільство і формування громадської думки для досягнення певних цілей. Підтверджено, що інформаційна безпека держави дедалі більше залежить від соціокомунікаційного виміру внаслідок широкого доступу до технологій та особливостям їх використання. Запропоновано модель соціокомунікаційного виміру інформаційної безпеки. В якості особливих елементів моделі виокремлено широке коло суб'єктів процесу комунікації, а саме: представники громадянського суспільства; засоби

масової інформації та комунікації; професійні медіа-групи; медіа-персони та держава. Відзначено, що згадані комуніканти можуть виступати як об'єктами, так і суб'єктами інформаційного впливу. У ході дослідження на основі аналізу стратегій зарубіжних держав виокремлено соціокомунікаційні критерії інформаційної безпеки держави.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, інформаційна безпека держави, стратегії інформаційної безпеки держави, соціокомунікаційні виміри інформаційної безпеки.

АННОТАЦІЯ

Дубняк К.А. Социокommунікационное измерение информационной безопасности государства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по социальным коммуникациям по специальности 27.00.01 – теория и история социальных коммуникаций. – Институт журналистики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2016.

Диссертация посвящена комплексному исследованию социокommунікационного измерения информационной безопасности государств на фоне беспрекословного развития информационных и коммуникационных технологий. Рассмотрены вопросы трансформации информации и коммуникации от инструментов для передачи знаний в эффективные механизмы осуществления информационного воздействия на общество и формирование общественного мнения для достижения определенных целей. Подтверждено, что информационная безопасность государства все больше зависит от социокommунікационного измерения вследствие широкого доступа к технологиям и особенностям их использования. Предложена модель социокommунікационного измерения информационной безопасности. В качестве особых элементов модели выделены широкий круг субъектов процесса коммуникации, а именно: представители гражданского общества; средства массовой информации и коммуникации; профессиональные медиа-групи; медиа-персоны и государство. Отмечено, что упомянутые комуніканти могут выступать как объектами, так и субъектами информационного воздействия. В ходе исследования на основе анализа стратегий зарубежных государств выделены социокommунікационные критерии информационной безопасности государства.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, информационная безопасность государства, стратегии информационной безопасности государства, социокommунікационные измерения информационной безопасности.

SUMMARY

Dubnyak K. Socio-communicative dimension of the State information security. – Manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of Candidate of Sciences (Social communications), speciality 27.00.11 – theory and history of social communications. – Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2016.

The thesis is devoted to the complex research of socio-communicative dimension in ensuring information security against the background of the rapid development of information and communication technologies. The author examines the transformation of information and communication from a tool to transfer knowledge from one generation to another to an effective mechanism of influence public opinion and society of a state to achieve specific goals. It is confirmed that the information security of the state is increasingly dependent on the variety of technologies, wide access to them and features of their use. The role and impact of socio-communicative dimension is shown on the basis of the specific communication model of the author. As particular elements of this model, one should single out a wide range of social communicators of a communication process, namely, civil society; mass media; Professional Media Groups - groups (community), united by a common profession / interests; media personalities - people who use the information field to serve their private interests at the level of the media; state. It was noted that the mentioned communicators may act both as objects and subjects of influence.

In the present research the author identifies criteria for ensuring effective information security, which should take into account socio-communicative dimension. The thesis states that effective information security of a state depends on the effectiveness of public diplomacy in building bridges among nations, improving cooperation through international conferences and promoting a positive image of the state abroad, boasting the state. Such activities are focused on ordinary citizens who are deemed to become “foreign advocates” of such a state in future.

In the course of the research it was found that it is typical for all countries to develop mechanisms to ensure information security in socio-communicative field in the following ways: ensuring the balance of interests of individuals, society and the state; systematic development of the concept of the state national security with giving credit to socio-communicative dimension is “gaining momentum”, however, it still requires certain improvement in this regard; a comprehensive approach with the cooperation not only between all government agencies to ensure the safety of the country (for instance, such as the Ministry of Foreign Affairs, Ministry of Information Policy and the Ministry of Defence, operating in Ukraine) but also engaging active cooperation with scientific institutions and research institutes should be implemented. Also, active participation in the international security system, development and consistent implementation of uniform rules of

information security, developed at various international forums should be ensured by a state.

The author also pointed out the flaws of the current state of affairs of Ukraine information security against the background of the aggression of the Russian Federation against Ukraine. A national action plan to improve the development of the information sphere by developing national e-strategies; creation of information and communication infrastructure (providing all population groups, including people with disabilities and the elderly, access to information technology); providing wide access to information and knowledge; literacy in information and communication technologies; strengthening public confidence in the state information (cooperation between states in the UN, raising awareness of the mechanisms to combat cybercrime).

However, problems of the information security system of Ukraine are the ineffective of management, the lack of systematic and continuous improvement, the lack of coordination between various state authorities responsible for ensuring information security. Ukraine is experiencing a powerful coordinated information aggression, and therefore has to take into account certain aspects while developing a new more efficient information security concept which has to take into account current tendencies in social networking mechanisms to conduct information warfare and information technology development. It is necessary to provide resources, organizational and technical support to broadcasting companies and print media in Ukraine at the national level. It is demonstrated that the media activities transmit positive information about our country in the European and world information space. In addition, Ukraine needs to ensure and expand the presence of “Ukrainian topic” in the international information space to respond in such a way to destructive discrediting campaigns in the international information environment aimed against Ukraine.

Keywords: ICT, information security, information security strategy, socio communicative aspects of information security.